

Prof. Asoc. Dr. Rudina Mita
Universiteti: “Aleksandër Xhuvani” Elbasan

**ASPEKTE TË REAGIMIT TË SHTYPIT SHQIPTAR NË
SHBA NDAJ MIZORIVE SERBE NË TERRITORET SHQIPTARE
NË KOSOVË NË VITET 1919-1920 (GAZETA “KUVENDI**

Shkurtore

“Kur Konferenca e Londrës, e shkëputi këtë krahinën e bukur nga gjiri i mëmës Shqipëri, burrat e Kosovës u dëftyen tepër gjakftohët përpara veprimit aqë të padrejtë t’atij kongresi makiavelik, duke pasur besim në forcën e tyre, me të cilën do të ishin të zotë kurdoherë t’i shporrnin serbët nga atdheu i tyre i shenjtë dhe të futeshin nën hijen e flamurit madhështor të Skënderbegut. “Shikoni theshnin këta burrat e dliirë, se mos mbeten viset e tjera nënë zgjedhë, pa sa për neve mos e kini gajlenë se nukë i ka bërë shkau ditët të na mbajë nënë zgjedhën e tij.”⁵⁵³ Nëpërmjet këtij punimi synohet të shpaloset një tablo sado e plotë e reagimit mediatik, e nëpërmjet tij nxitjes dhe të reagimit politik, lidhur me situatën e vështirë të krijuar nga mizoritë serbe në territoret e Kosovës gjatë viteve 1919-1920. Nëpërmjet tyre u shpalosën përpjekjet e bëra gjatë Luftës së Parë Botërore nga popullsia shqiptare në trevat e Kosovës, jo vetëm në qëndresën ndaj pushtimit të egër bullgar dhe austro hungarez, por edhe në veprimet konkrete për çlirimin e territoreve të veta. Konferenca e Paqes e Parisit kishte ngjallur shpresa te popullsia shqiptare në këto treva se me tërheqjen e pushtuesve nga Kosova dhe marrjen e saj prej kryengritësve shqiptarë do ndizej shpresa se këto treva me përfaqësuesit e tyre legjitimë do shpalosnin gjithë të drejtën e mundshme për bashkimin me truallin mëmë. Në mbështetje me të drejtën e shqiptarëve në trevat e veta ishin dhe bashkëkombasit e tyre në SHBA, të cilët u treguan mjaft aktivë nëpërmjet shtypit, me artikuj publicistikë, shkrimeve historike dhe evokimit të historizmit. Tre organet e shtypit në

⁵⁵³ Gazeta “Dielli”, Boston Mass, e martë 18 shkurt 1919

nëpërmjet shkrimeve përveç pasqyrimin të realitetit të dhimbshëm, masakrave, masivizimit dhe gjithpërfshirjes në të, u shpalos qëllimi unik i shqiptarëve, si shprehje e vullnetit të një populli të tërë të ndarë padrejtësisht nga Konferenca e Ambasadorëve në Londër që konsistonte në dëbimin e “...shkaut nga vatrat e tyre...bashkimin e tyre me mëmën Shqipëri... Bota e qytetëruar do ta kuptojë sot- theksohej në shtyp,- që nuk munt të rrojë një ...popull homogjen eshqiptar nënë zgjedhën e serbëve, dhe gjer sa nuk do t'i jepet leje këtij populli të bashkohet me nënën Shqipëri, në Ballkan nuk do të ketë kurrë qetësi”.

Në literaturën akademike jam mbështetur në botimin e Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, Historia e popullit shqiptar, vëllimi III, Toena 2007; Ajet Haxhiu, “Shota e AzemGalica”, Tiranë 1982; Arben Puto “Shqipëria politike 1912-1939”; Lush Culaj “Shqipëria dhe problemi kombëtar 1918-1928” etj.

Fjalë çelësa: kryengritës shqiptarë, qëndresë, masakra, zgjedhë, diplomaci, Ballkan, treva

Gjatë Luftës së Parë Botërore, popullsia shqiptare në trevat e Kosovës me përpjekjet heroike kontribuoi jo vetëm në qëndresën në zonën e pushtimit të egër bullgar dhe austro – hungarez, por edhe në veprime konkrete për çlirimin e territoreve të veta. Me tërheqjen e pushtuesve nga Kosova dhe rënien e saj në duart e kryengritësve shqiptarë gjatë muajve tetor – nëntor 1918, u ndez shpresa se tashmë trevat e Kosovës me përfaqësuesit e tyre legjitimë, do shpalosnin përpara Fuqive të Mëdha në Konferencën e Paqes në Paris, gjithë të drejtën e mundshme për bashkim me truallin mëmë. Në mbështetje me të drejtën e shqiptarëve në trevat e tyre në Mbretërinë Serbo-Kroato-Slllovene ishin edhe bashkëkombasit e tyre në SHBA. Gazeta “Dielli”, “Albania”, u kthyen në tribuna të pasqyrimin të gjendjes së rëndë të krijuar në viset shqiptare në Kosovë, në Mal të Zi e në Maqedoni, në përfundim të Luftës së Parë Botërore. Nëpërmjet artikujsh të shumtë historikë, letrarë, informues, por edhe sensibilizues, ata u përpoqën me tërë kapacitetet e tyre intelektuale, për të zgjuar dhe prekur opinionin ndërkombëtar, për ekzistencën e një populli që luftonte në territoret e veta, që mbijetonte duke përballuar gjenocidin serbo-malazez dhe politikën e shpërnguljes

nga këto territore. Edhe organe shtypi në vende të tjera u kthyen në tribuna të informimeve, sensibilizieve e mbrojtjes së të drejtave të shqiptarëve të Kosovës e viseve ku ata ndodheshin. Në mbrojtje të popullsisë shqiptare në Kosovë, por edhe në mbështetje të finalizimit të qëllimit të tyre për t'u bashkuar me trungun mëmë, ishte dhe Komiteti i Mbrojtjes Kombëtare të Kosovës. Komiteti udhëzonte udhëheqësit e çetave që ne me qëndresën e tyre në mbrojtje të këtyre të drejtave *"...të mos i dëmtonin serbët e vendit, me përjashtim të atyre që me armë luftojnë kundër lirisë së popullit shqiptar, asnjë kryengritës nuk guxon me djegë shtëpi, asnjë kryengritës nuk guxon të rrënojë kisha, ose t'i plaçkitë joshqiptarët"*.⁵⁵⁴ Gazeta "Dielli" në formë kushttrimi, në një nga artikujt e saj me titull "Shqiptarët u ngritnë kundër serbëve...duan të bashkohen me mëmën e tyre Shqipëri!"⁵⁵⁵ pasqyrore qëndresën e shqiptarëve ndaj serbëve si shprehje e vullnetit të një populli të tërë të ndarë padrejtësisht gjeografikisht e fizikisht nga fuqitë e mëdha nga trualli mëmë, por me zemër e me shpirt të lidhur me të. Në vazhden e artikujve publicistikë të botuar në këtë organ shtypi me karakter njohës dhe informues përmendim atë të titulluar "Rroftë Shqypnia!"⁵⁵⁶, në të cilën ndër të tjera shkruhej se: *"...Shqiptarët e Veriut, të Shkupit të Prishtinës, të Pejës, të Gjakovës, të Prizrenit, të Dibrës, të Gostivarit, të Kërçovës kanë rrëmbyer pushkët me qëllim ta dëbojnë shkaun nga vatrata e tyre, kosovarët, këta zemërluanët e maleve Ilyriane, këta gjigandët e legjendave të vjetra, janë ngritur sot përsëri me armë në duar, duke kërkuar bashkimin e tyre me mëmën Shqipëri."*⁵⁵⁷

Por në realitet, e ardhmja e Kosovës dhe e viseve shqiptare jashtë trungut shqiptar ishte projektuar me kohë nga fuqitë e Antantës të cilat *"do t'i flijonin përsëri këto territore për të sendërtuar projektin e krijimit të Mbretërisë Serbo-Kroate-Slllovene, që do të mbushte në rajon "boshllëkun" e krijuar nga shpërbërja e Perandorisë Austro-*

⁵⁵⁴ Akademia e Shkencave e Shqipërisë., Histori e Popullit shqiptar 1912-1939", Toena 2007, faqe 463

⁵⁵⁵ Gazeta "Dielli", Boston Mass, SHBA, e hënë, 17 shkurt 1919

⁵⁵⁶ Gazeta "Dielli", Boston Mass, SHBA, e martë 18 shkurt 1919

⁵⁵⁷ Gazeta "Dielli", Boston Mass, SHBA, e martë 18 shkurt 1919

Hungareze”.⁵⁵⁸ Diplomatët serbë synonin që të paraqitnin projektin e tyre të krijimit të Serbisë Jugore si pjesë të Mbretërisë Serbo- Kroato-Slllovene, territor ky, i cili përfshinte në përbërje të tij edhe Kosovën. Politika e tyre në dukje e shprehur nën sll parullën “Ballkani për ballkanasit”, nuk kishte në thelb një përkatësi të drejtë e të bazuar në të drejtat legjitime të popujve të tij, por nënkuptonte Ballkanin nën hegjemoninë sllave.

Në zonat e pushtimit bullgar e Austro – Hungarez, pas largimit të tyre, hynë reparte të ushtrisë franceze të cilët në bashkëpunim me ato serbe, në viset shqiptare në Kosovë e Mal të Zi, vendosën “një regjim të ri pushtimi”, që konsistoi në: regjim terrori ndaj popullsisë vendase shqiptare; ndarje të re administrative territoriale mbështetur në copëtimin jo vetëm të zonave shqiptare, por edhe në grupime të veçuara të popullsisë shqiptare në to, përzierje të tyre me kolonë serbë e malazez; në zëvendësim të administratës shqiptare me atë serbe; ulje të flamurit shqiptar dhe përqëndrim të forcave ushtarake në këto territore.

Si formë reagimi ndaj një regjimi të tillë ripushtimi, nisi dhe qëndresa e shqiptarëve në Kosovë. Në afërsi të Pejës në dhjetor të vitit 1918, malësorët vendas në shenjë irritimi sulmuan njësi të divizionit serb të dislokuar aty. Serbët u detyruan të dërgonin si përforcim regjimentin e 22-të të këmbësorisë. Kundërpërgjigjja serbe do të ishte e menjëhershme, në shtypjen e lëvizjes që kishte nisur aty. Sipas dëshmimeve të dhëna nga informohej se: *“Masakrat e kryera nga serbët ishin nga më çnjerëzoret pa dallim gjinie, moshe. Sipas burimeve dokumentare në katundet Bogë e Dukajevë të Rugovës, u vranë dhe u masakruan 30 gra e fëmijë, u dogjën 57 shtëpi; në katundet Koshutan, Shtupeq i Madh e Shtupeq i Vogël të Pejës u vranë e u masakruan 206 vetë dhe u dogjën 163 shtëpi.”*⁵⁵⁹ Situata në Pejë paraqitej mjaft e rëndë si rezultat i dhunës dhe represionit serb, por edhe shpresa për ndihmë dhe shpëtim ishte akoma edhe më e madhe. Për të mbijetuar ndaj një politike të tillë, ato kërkonin reagimin, mbrojtjen dhe autoritetin ndikues si të Qeverisë Shqiptare në forumet ndërkombëtare, ashtu dhe të Komitetit të Mbrojtjes së Kosovës. Për

⁵⁵⁸ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, “Historia e popullit shqiptar”, vëllimi III, Toena 2007, faqe 443.

⁵⁵⁹ AQSh i RSh F. KMKK, Dosja 50/1, dok 34 datë 1.01.1919, marrë nga Ajet Haxhiu, Shota e Azem Galica, Tiranë 1982, faqe 66

informim me anën e një letre të nisur nga Peja drejtuar këtij të fundit KMKK (me qendër në Shkodër), ndër të tjera theksohej se: *“Jena në ma të madhin mjerim dhe zemra na pikon gjak... Ma i madh dëshpërim e ma e madhja zi na ka mbulue e ku po vijmë para jush me qëllim për më na shpëtue prej këtyre krimevet, nën të cilat po vujmë ...”*⁵⁶⁰

Në zonën e Pejës situata paraqitej e trazuar në muajt e parë të vitit 1919. Nga njëra anë shfaqeshin përpjekjet e malësorëve për qëndresë e mbijetesë, dhe nga ana tjetër përpjekjet e Beogradit për qetësimin e situatës e për marrjen e masave për shtypjen e kësaj qëndrese. Mbështetur në dokumentet e kohës theksohej se: *“Më 7 shkurt të vitit 1919 nga ana e Pejës u bënë luftime të reja. Kryengritësit shqiptarë u dukën 5 km në afërsi të Pejës... në 12 shkurt në Pejë arriti i deleguarai i posaçëm i qeverisë së Beogradit, Punisha Rashiqi, “për të qetësue lëvizjen”, kurse më 16 shkurt trupat serbe kaluan grykën e Bistricës së Pejës dhe u përpoqën të sbrapsin kryengritësit dhe të vendosin qetësinë...”*⁵⁶¹ Në trevat e Pejës-Istogut banorët u shfarosën pa mëshirë. Siç dëshmonin bashkëkohësit, vrasjet e djegiet që bënë trupat e rregullta ushtarake ishin të shumta.⁵⁶²

Ardhmëria e Kosovës dhe e viseve të tjera shqiptare, si dhe riprojektimit i saj tashmë në planet e qarqeve të Beogradit dhe të Antantës si pjesë të Mbretërisë Serbo-Kroato-Slllovene nxiti reagimin e shtypit të kohës, veçanërisht atij shqiptar në SHBA. Në mbrojtje të qëndresës kosovare dhe çështjes shqiptare i pasqyruar gjërësisht dhe intensivisht në gazetatat e shumta në numër, me artikuj publicistikë e historik, kuptohej qartë se mendja dhe zemra e shqiptarëve të Amerikës ishin bërë një me ato të shqiptarëve në Kosovë, Shqipëri dhe kudo që ishin nëpër botë. Titujt e kryeartitkujve të gazetave ishin sa informues ndaj realitetit të dhimbshëm e tragjik të popullsisë shqiptare atje, sensibilizues për t’u bërë jehonë padrejtësive të diplomacisë Evropiane dhe mbështetës në kauzën e drejtë dhe legjitime të këtij populli, të cilin

⁵⁶⁰ AQSh i RSh F. KMKK, Dosja 50/1, dok 34 datë 1.01.1919, marrë nga Ajet Haxhiu, Shota e Azem Galica, Tiranë 1982, faqe 66

⁵⁶¹ AQSh i RSh F. KMKK, Dosja 50/1, dok 34 datë 1.01.1919, marrë nga Ajet Haxhiu, Shota e Azem Galica, Tiranë 1982, faqe 67

⁵⁶² Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Historia e popullit shqiptar III, Toena 2007, faqe 484

historia e kish kalitur krenar, por që politika po e vinte para sprovave të dhimbshme e të rënda.

“Shqiptarët lëftojnë kundra serbëvet dhe jugosllavëvet” ishte titulluar kreartikulli i Gazetës “Albania” organ i shqiptarëve të Amerikës që botohej në NewYork, Worcester Mass të SHBA. Në 20 shkurt 1919 në një informacion të marrë nga Roma informohej se shqiptarët e viseve të Kosovës ishin ngritur kundër serbo-jugosllavëve për të mbrojtur familjet e tyre nga dhuna dhe represioni i pushtetit dhe qeverisë së Beogradit. Me vete kishin zemrën dhe fuqinë e shpirtit, përballë makinerisë ushtarake serbe e ndihmuar edhe nga francezët, të cilët kishin hyrë në fshatrat shqiptare dhe duke djegur një pjesë të tyre në qarqet e Ipekut. Për shqiptarët e Kosovës ishte e qartë si drita e Diellit se mënyra e vetme me anën e së cilës fitohej liria ishte qëndresa dhe martirizimi për vendin dhe vatrën. “...duke derdhur gjakun rrëke për të përzënë këta invadorë të huaj nga Shqipëria (Kosova-R.M.) dhe për të mprojtur nderin e kombit me mënyrën më efektive, më legale, më burrërore...”⁵⁶³

Deklarata e Isa Boletinit bërë në Londër në vitin 1913, (kohë në të cilën fati i copëtimit dhe përgjysmimit të Shqipërisë u vendos nga Fuqitë e Mëdha të Europës) se “*Dasmë pa mishëra s’bëhet*” ishte aktuale dhe më reale se kurrë, sidomos në situatën në të cilën ndodheshin viset shqiptare në Kosovë dhe në Mbretërinë Serbo-Kroate -Sllovene. Në shtyp theksohej se: “...burrat e Prizrenit, Kërçovës, Pejës, Ipekut, Jakovës, Shkupit, Gostivarit dhe shumë të tjera po theren, dhe kurrë nuku kanë për të duruar zgjedhen e huaj po e përsëritin sot... për t’i dhënë fuqi kësaj e për të provuar së kjo nuk është një deklaratë e thatë, në mes të skamjet të vobektësisë, të urisë dhe të vojtjeve të tjera, kapnë hutat e po lëftojnë, me vendim ja se të rrojmë të lirë ja se të vdesim si kundre duhet dhe si u meriton burravet shqiptarë...” me himnin në zemër “Vemi, vdesim për vent tenë, ashtu si e patmë të thënë”, -shkruante gazeta dhe se ata vdesin me të vërtetë për vendin e tyre.

Që nga vendimet e Konferencës së Londrës shqiptarët e Kosovës kishin intensifikuar qëndresën dhe luftën e tyre me turqit (osmanët), bullgarët, austriakët dhe më pas me serbët e jugosllavët. Qëndresa dhe kurajoja e tyre ishte dëshmi e qartë se ky popull nuk mund dhe nuk duhej

⁵⁶³ Gazetës “Albania”, New York, Worcester Mass. SHBA., e enjte, 20 shkurt 1919

të asimilohej. E shprehur qartë edhe nëpërmjet shtypit: “...të paktë dhe të pa përkrahje janë djegur, janë shojtur dhe shkretuar, prapë me një kurajo të çuditshme...po lëtojnë kundra serbëve për t'i shporrur nga vatrat e tyre... dhe t'i thonë botës se trimëria shqiptare rron.” E drejta legjitime e një populli të ndarë në dy shtete për të mbrojtur ekzistencën, të drejtat e mohura dhe lirinë e tij në kuadrin e ridimensionimit të tij brenda një shteti tjetër, me gjak, ishte tabloja më e qartë të cilën e shpalosi përpara Evropës dhe botës se ishte i aftë t'i dali vetë zot fateve të tij dhe jo të presë që t'i japin sadaka.⁵⁶⁴

Rreziku i ekzistencës së kësaj popullsie nga politika e Beogradit bëri që në luftë ndaj kësaj të keqeje të angazhohej i madhe i vogël, burra dhe gra kosovare, për të mbrojtur përdhosjen e jetës, vatrës, nderit të familjeve dhe vendit. Në informimin e shtypit shqiptar në Amerikë theksohej se: “...edhe gratë akoma kanë rrëmbyer pushkët e lëtojnë krah për krah me burrat e tyre se edhe ato e ndiejnë detyrën që kanë përpara atdheut...Gegëneshat tona, të cilat drejtësisht mund të quhen amazonat e shekullit të njëzetë⁵⁶⁵ këtë që po bëjnë sot e kanë bërë edhe më parë në kohë të kryengritjes kundra Turqisë.”⁵⁶⁶

Shpeshherë në shtypin e kohës keqinformohej opinionin publik në lidhje me ngjarje të rëndësishme që evidentonin qëndresën dhe heroizmin e një populli në luftë ndaj së keqeje për vetekzistencën dhe vetidentifikimin e tij ndaj popujve të tjerë. Kjo bëhej edhe për qëllime të mbrapshta dhe për interesa të ngushta. Detyra e çdo shqiptari në këto momente dhe e çdo qenie njerëzore që mbante anën e së drejtës, ishte të vinte në vend emrin dhe nderin e një populli të sakrifikuar nga ndërkombëtarët për qëllime politike e strategjike në Ballkan. Qëndresën e shqiptarëve ndaj serbëve disa shkrime në gazetatat e kohës ia atribuonin malazezëve duke theksuar se: “...20.000 malazias u ngritnë dhe i zbuajnë srbët. Sot kuptohet sheshit që ata nuk ishin malaziasit, po shqiptarë trima, të cilët janë ngritur kundër sundimit të Serbisë.”⁵⁶⁷ Sipas një kablllogrami të marrë nga Roma dëshmohej qartë përpjekja për të mohuar qëndresën e

⁵⁶⁴ Gazeta “Albania”, New York, Worcester Mass. SHBA., e enjte, 20 shkurt 1919

⁵⁶⁵ Kjo amazonësi ishte që e inspiroi artistin italian A. Bianchini të bëjë tabllon e bukur Gazeta “Dielli”, Boston Mas, e martë 18 shkurt 1919w

⁵⁶⁶ Gazeta “Albania”, New York, Worcester Mass. SHBA., e enjte, 20 shkurt 1919

⁵⁶⁷ Gazeta “Dielli”, Boston Mass, e martë 18 shkurt 1919

shqiptarëve të Kosovës ndaj serbëve duke ia atribuar këtë “myshterit të 20 mijë malazezëve”. Nëpërmjet kësaj gazete informohej se “ata njëzet mijë luanë që i dërmuan serbët në fushën e Gjakovës nuk ishin malezias, por ishin shqiptarët trima, të atyre viseve...”. ...Kosovasit e çmuan kohën e atij bashkimi, kërkonin t’i dëshmonin Fuqive të Mëdha domethënien e qëndresës së tyre, duke mos lënë të përsëritej edhe një herë tragjedia e Gucisë dhe Plavës apo realiteti i hidhur e tragjik i Konferencës së Londrës.⁵⁶⁸ Mosdhënien në kohë dhe me saktësinë e duhur të informacioneve nga ana e agjentëve të shtypit bëhej siç argumentonte gazeta, për arsyen se bëhej fjalë për shqiptarë “... dhe s’duhej t’u jepej rëndësi në derdhet gjaku i tyre dhe në digjen fshatrat e tyre...”, madje në gjykimin e tyre mendonin se ishin interesat e Francës ato të cilat, kërkohej që të fitohej kohë deri në dhënien e plotë të mbështetjes së tyre ndaj serbëve. Autori i artikullit për të argumentuar një qëndrim të tillë të Francës mbi bazën e pasqyrimin të situatës theksonte se: “Si duket kur u ngritnë kosovarët, i gjeti pandehur serbët, të cilët s’qëndruan dot përpara sulmëve të shqiptarëve, e Qeveritë e huaja që ndodheshin atje si Franca, nuk u vinte mirë ta bënë të njohur ngjarjen gjersa serbët të merrnin forcë nga anët e tjera. Se donin ta tregonin ngjarjen jo pa ndonjë fitim nga ana e seërbëve! Dhe pasi muar forcë serbët, në një muaj e sipër, dhe i shtynë pak trimat e Kosovës dhe Pejës, atëherë na e bënë të njohur çështjen.”⁵⁶⁹

Një tjetër organ shtypi, Gazeta “Kuvendi”, botuar në Romë, publikoi, më 31 mars 1919 një artikull informues të titulluar “Populli i Plavës, Gusinjes e i Rugovës muhaxhirë në Shkodër”. Ky artikull u botua jo vetëm për të pasqyruar situatën e rëndë të shkaktuar në trevat shqiptare në Kosovë, por dhe si një mënyrë sensibilizimi, reagimi dhe solidarizimi me përpjekjet e shqiptarëve të Amerikës në emër të kombit shqiptar dhe për çështjen kombëtare shqiptare. Koha dhe shqiptarët kishin treguar se në çdo moment dhe të kudondodhur, bijtë e shqipes bëheshin një kur Atdheu i thërriste dhe kur ardhmëria e vendit ishte në rrezik. Në artikullin e Gazetës “Kuvendi” nga muaji mars – maj 1919 u botuan artikuj për t’i bërë jehonë opinionit ndrkombëtar mbi tragjedinë e popullsisë shqiptare në vatrat e tyre, në tokën e të parëve në Kosovë. Nëpërmjet

⁵⁶⁸ Gazeta “Dielli”, Boston Mass, e martë 18 shkurt 1919

⁵⁶⁹ Gazeta “Dielli”, Boston Mass, e martë 18 shkurt 1919

tyrepasqyrohej dhuna dhe masakrat serbe në viset kosovare, si dhe masat shpërngulëse të kësaj popullsie drejt viseve të Shqipërisë. Situata e krijuar nga dhuna ç'njerëzore ushtarake serbe ashtu si dikur edhe ajo Greke ndaj shqiptarëve në Jug të Shqipërisë mund të konsiderohej me bindje si tragjedia e një populli në trojet e veta. Gazeta informonte se numri i të shpërngulurve drejt veriut të Shqipërisë ishte rreth 15.000 frymë dhe se arsyet e kësaj tragjedie e një shpërnguljeje të tillë sipas dëshmimeve të të mbijetuarve ishin të paqarta: “...*Me këdo që të piqesh asht hutue e nuk di të diftojë ndonjë send të saktë pse armiku u ka ra befas si ujku ndër dhen tue djegë e ku tue gri e kanë ikë ... sa nuk e ka pa njer-i tjetrin e nuk di se kush ka pështue gjallë e kush ka mbetë dekun, kush asht tueardhë në Shkodrë e kush ka shkue ka Gjakova...*”⁵⁷⁰

Në mbështetje të popullsisë kosovare dhe në protestë ndaj politikave të ndjekura ndaj tyre, u shprehën dhe ngritën zërin me tërë potencën e tyre edhe Qeveria shqiptare. Në artikullin me titull “Mizoritë serbe në Vilajetin e Kosovës. Shqiptarët kundër shkelësit”⁵⁷¹ mbështetur në informimet që vinin nga Shkodra ditëve të majit 1919 pasqyrohej gjendja që mbizotëronte në Pejë e në Gjakovë. Në Pejë në 10 maj 1919 nisi qëndresa e popullsisë kundër ushtarëve serbë të vendosur aty duke u shkaktuar atyre rreth 200 të vrarë dhe dëme materiale. Në Gjakovë po bëheshin përpjekje për qëndresë. Qëllimi i kryengritjes, sipas shtypit, u shkaktua se “...*shqiptarët s`mund t`i durojnë mundimet e angariet e paprera në të cilat serbët i shënojnë me pahir e me çfardosoj mënyre, ...nuk duan të venë pas udhëvet ku komanda serbe i shtrëngon të punojnë si skllevër e as që mund të durojnë t`u merret nëpër këmbë nderi i shtëpizave të tyre, feja e plengu.*”⁵⁷²

Në mbështetje të politikës së serbëve pati edhe reagime nga ana e diplomacisëfrënge (franceze-R.M.) e cila akuzonte popullsinë autoktone kosovare në trojet e saj si barbare dhe ndërmarrëse të akteve shkatërruese “...*dogjen ca kishëra shqiptare dhe priftërinjtë u shtrënguan t`ikin...*”⁵⁷³. Reagimi mediatik i shqiptarëve të disporës ishte i menjëhershëm në mbrojtje të të drejtave të një populli që jetonte në trojet

⁵⁷⁰ Gazeta “Kuvendi”, Rome, e henë, 31 mars 1919

⁵⁷¹ Gazeta “Kuvendi”, Rome, e shtunë, 31 maj 1919

⁵⁷² Gazeta “Kuvendi”, Rome, e shtunë, 31 maj 1919

⁵⁷³ Gazeta “Kuvendi”, Rome, e shtunë, 31 maj 1919

e veta. Gazeta “Kuvendi”, i drejtohej me ton kritik diplomacies franceze duke u shprehur se në emër të një qytetërimi të lartë me të cilin karakterizohej Franca, nuk mund dhe nuk duhej të justifikoheshin masakrat serbe mbi popullsinë civile, gratë e fëmijët, pleqtë e të gjymtuarit, në këmbim të mandatit të serbëve në këto territore, mbështetur prej saj.

Shqiptarët e diasporës ishin të bindur se ishin e do qëndronin përherë në mbështetje të vëllezërve të tyre në Kosovë dhe duke iu drejtuar ndërkombëtarëve kërkonin rregullimin e padrejtësisë së madhe që ish bërë e bëhej ndaj tyre: “...*Pra a munt të bëhet padrejtësi ma e madhe në botë, duke e lënë një popull si këtë që lufton për lirinë e vet, në zgjedhën e të tjerëve?...*” Zgjidhja sipas shqiptarëve ishte një dhe e vetme, për të shpëtuar shqiptarët e Kosovës nga zgjedha, në rrethanat në të cilat mund të zgjidhej çështja e shqiptarëve në këto treva: “...*ishte të protestonin rreptësisht në konferencën e Paqes dhe t’i lutemi të ndalojë gjakderdhjen e të pafajshmëve dhe prishjen e fshatrave nga ana e serbëve.*”⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ Gazeta “Dielli”, Boston Mass, e martë 18 shkurt 1919

**Prof. Asoc. Dr. Rudina Mita, University: "Aleksander Xhuvani"
Elbasan**

**ASPECTS OF REACTION OF THE ALBANIAN PRESS IN THE
U.S. TO SERBIAN ATROCITIES IN THE ALBANIAN
TERRITORIES IN KOSOVO IN 1919-1920 (NEWSPAPERS
"KUVENDI")**

The Albanians of America from the land of democracy and with their hearts longing for the country and becoming one with the Albanians of Kosovo, naturally and from the depth of their souls expressed that they were convinced that: "The civilized world will understand today that they cannot live a million homogeneous Albanian people under the yoke of the Serbs, and as long as this people is not allowed to unite with Albania, there will never be peace in the Balkans. Those who shed blood today with the call "Long live Albania!" they will live only in their mother's bosom."⁵⁷⁵ And time would be their best witness of the truth of these anthem words. USA: Newspaper "Kuvendi" and newspaper "Dielli", published in Boston, Mas, and the newspaper "Albania", in Worcester Mass. USA, turned into active tribunes of Albanians in America and supporters of the Albanian cause for Albanians who fought and sacrificed themselves for the honor of the Motherland, for land and pride in their lands. For drafting this paper, the following articles were used: The newspaper "Dielli", which was the press body of the Pan-Albanian Federation "Vatra", in the USA, published in Boston Mass. Newspaper "Albania", published also in Worcester Mass. USA, body of the Albanian Political Party there, as well as the newspaper "Kuvendi", published in Boston Mass.

⁵⁷⁵ Newspaper "Dielli", Mass, 18 February 1919

Burimet dhe bibliografi**a) burimet arkivore**

- AQSH i RSh F. KMKK, Dosja 50/1, viti 1919.

b) bibliografia

- *Histori e Popullit shqiptar 1912-1939* (2007). Tiranë, Akademia e Shkencave.
- Haxhiu, Ajet (1982). *Shota e AzemGalica*, Tiranë.

c) Shtypi kohës

- Gazeta “Dielli”, Boston Mass, SHBA 1918-1920.
- Gazetës “**Albania**”, New York, Worcester Mass. SHBA. 1919
- Gazeta “Kuvendi”, Romë, 1919